

ASIATISK LIVSFORSTÅELSE

av

ERLING KAYSER

Jeg har i mitt eie en lekebåt fra Sumatra. Det er egentlig ikke et leketøy. Ikke noe som barna har fartet rundt på strendene med, selvom den er liten som en leke. Formet som en båt med rom til passasjerer. Til og med er det fire figurer som skal plasseres oppi.

Det er et magisk verktøy. Et instrument som de lærde brukte til å avverge angrep fra krigere som kom sjøveien. Hvis det var fare for slikt, så ble min «lekebåt» brakt frem, og ved magiske besvergelses ble figurene i båten maltraktert og kastet overbord. Dette hadde virkning over lange avstander, på de kommende krigerne. Det svekket dem. Svart magi.

I den magiske livssfære er mennesket og naturen og begivenhetene et eneste stort sammenhengende fellesskap. En enhet. Mennesket har ikke ennå trukket seg ut av sammenhengen. Ikke løftet seg opp over det magiske bevissthetsnivå, mot selvstendighet og ubotelig ensomhet.

Etter en langvarig tørke ble befolkningen naturlig nok fortvilet. Mat og vann må vi ha. Men det gjaldt å lure naturen, ikke pådytte den klagerop og sukk og akk og vé. Nei, det ble laget vannfest der landsbyens voksne og barn var med i begeistring og latter og sang. De samlet seg rundt en av de få vannbærende kildene og skvettet vann, plasket i vann, supte og slurpet vann, sprutet vannkaskader mot himmelen og egget hverandre etter hvert opp i ekstase. De ble ett med vannet. Vannet og menneskene, menneskene og vannet. Enheten i naturen. Det magiske trenger igjennom stein og vann og dyr og mennesker.

Slik kan det magiske slå ut og vise sin egenart i de enkle samfunn. Og denne egenart er kortest og enklest sagt, at det ikke er skille mellom mennesket og naturen. Subjektet og objektet

er en enhet. Det er ingen kløft mellom JEG-et og tingene. Mennesket og vannet og himmelens sluser er en eneste sammenhengende krets.

Tørkeperioden førte til handling. Kanskje en handling, eller handlinger, som vi synes er latterlige. Lek og dans og skvetting og klissbløte klær har for oss lite med sunn fornuft å gjøre når det gjelder å takle tørkeperiodens fortvilelse og matmangel. Men for den enkle, magiske livsforståelse er dette noe annet og mere enn lek. Det er til og med noe annet og mere enn innlevelse i og innforståelse med naturens mysterier. Det er simpelthen en handling, seremoni eller ritus der det søkes å flette sammen noe som er brudt fra hverandre i natursammenhengen. Fortvilelsen må oppveies av glede, begeistring, sang og dans. Himmelens tørre og stirrende rom må fuktes med sprutstråler høyt og lavt. Likevekten må gjenopprettes. Mennesket og naturen, vann, jord og ris må igjen komme i samklang, i enhet så alle kosmiske krefter kan få sildre i de tilkjente mønstre.

Når vi prøver å reflektere over det magiske bevissthetstrinn, den magiske sfære i tilværelsen, så blir det heller ikke så latterlig med lekebåten som våpen mot fiender. For mennesket og naturen, tingene og tildragelsene er en eneste sammenhengende enhet der alt er i korrespondanse. Derfor er alt og alle levende og i intens vekselvirkning. I et slikt levende kosmos finnes ikke naturlover, ingen tvangstanker om årsak og virkning, ingen følelse av skille mellom stoff og sjel og ånd.

Derfor er det ikke så at når magikeren slår en av figurene i den magiske lekebåten overbord, så skulle dette *forårsake* fiendens død. Nei, det *symboliserer* samme. Og symbol er virkelighet og virkelighet er symbol. Derfor er det virkelig at fienden er død og druknet. Hvis han allikevel mot formodning skulle vise seg i horisonten, så skyldes det at han på magisk vis er livnet til igjen.

Magi er ikke årsak og virkning, ikke naturlov satt i system. Magi er livsfølelse, livsopplevelse i enhet med og dyp nedsenkning i naturens egen verden. Mennesket og naturen er ett. JEG-et og tingene er enhet og likevekt.

Nå, kosmos er kosmos og ruver i sin velde. Mennesket aner seg og sitt i enheten med naturens høyde og dybde og bredde og lengde. I det underbevisste og skjulte menneske lever hos oss den dag i dag strømmer av psykisk materiale som viser hen til menneskets opprinnelige samhörighet med naturen, med tingene, med fenomenene.

Men likevel er likevekten bruddt. Mennesket har sett og opplevd seg selv. Mennesket er blitt et JEG. Et JEG som ser skillet mellom seg og naturen. Mennesket er sperret inne bak sin hud og er ensomt, ubotelig atskilt fra alt og alle. Sansene formidler, men skiller på samme tid. Huden som hylster er total, og det ensomme menneske finner seg selv fri fra alle sammenhenger i kosmos.

Det er en revolusjon som er foregått i menneskehetens utviklingshistorie, og den skjedde faktisk i store deler av verden omkring tilværelsens aksetid, ca. 500 år f. Kr. JEG-et krystalliserte seg, løste seg ut av sammenhengen og likevekten i tilværelsen. Ble seg selv.

Og store problemer kom i brennpunktet. Problemer som har vært i verden siden den tid, og som har plaget menneskeånden både i Europa og i Asia. Altså både i Øst og i Vest. Og satt et skille som synes uopprettelig og ubotelig, og filosofisk sett fortvilende. Skillet mellom østens tenkemåte og vestens tenkemåte. Skillet mellom bevissthetslivet i Øst og i Vest.

Dette skillet etablerer seg som en direkte følge av forskjellig reaksjon på at skillet mellom subjekt og objekt blir åpenbart. I Vesten forskyves hovedinteressen over på objektet. Vi er «objektive». I den østlige verden forskyves interessen over på subjektet, over på JEG-et og de blir «subjektive».

I Europa er vi objektiviserende. I Asia er de subjektiviserende. Denne erkjennelse er fremlagt på overbevisende måte av William S. Haas som ble født 1883 i Nürnberg. Han studerte filosofi, psykologi og sosiologi, var senere dels universitetslærer, dels i utenriksjenesten, men måtte reise fra Tyskland i 1933. Han dro til Teheran der han ble rådgiver for undervisningsministe-

ren. Fra 1940 til sin død i 1956 var han i USA som lærer og rådgiver ved institutter for asiatisk forskning.

Han var i studietiden meget opptatt av Kant og vår fornuft, og fornuftens begrensning og tid og rom og alt det der. Disse spørsmål drøftet han med en indisk vismann. De kunne selvsagt ikke komme til enighet om tilværelsens gåter, og slett ikke om hvordan de skulle løses.

Inderen trekker de naturskjønne omgivelsene inn i samtalen, og fører sin europeiske venn gjennom det ene spørsmålet etter det andre om blomsten og dens «magisk» skjønne bakgrunn inn i en absurd situasjon. «De ser altså blomsten mot himmelen som bakgrunn, men mot hvilken bakgrunn ser De himmelen?» – En logiker svarer ikke på slike spørsmål, forbløffes bare. Men inderen snudde seg stille mot sin venn og sa: «Jeg skal gi Dem svaret: selve bevisstheten er den bakgrunn De ser himmelen mot.»

Denne opplevelsen antendte en kjedereaksjon av tankearbeid hos William S. Haas, og gjennom hele livet arbeidet han med å klarlegge for seg selv og andre forholdet mellom bevissthetsstrukturene i den vestlige og den østlige verden. Resultatet er forbløffende og skjelsettende i all forskning omkring motsetningene mellom Øst og Vest.

Selvsagt er det for øvrig en tilsnikelse, og en utflytende formulering å snakke om Øst og Vest, og om bevissthetsstrukturer i de respektive regioner. Men det er allikevel, om aldri så upresist formulert, en kjensgjerning at tenkemåte og livsholdning generelt sett har en annen karakter i de asiatiske områder øst for Iran enn i Europa vest for Ural.

Det er ikke tvil om at det har vært ganske nære kontakter mellom India og Hellas i gresk gullalder. Men fra Hellas rullet det vestover og nordover en tenkende evne og vilje til å få ting på plass utenfor mennesket. Det ble etablert distanse til tingene. Ikke bare det: også til historien, til fremtiden og til tiden selv. Ja enda mere: gresk tanke har preget europeisk filosofi i retning av å søke, finne og formulere en idé. Verdensbillede og livsans-

skuelse, dagligliv og religion er alt sammen blitt utformet mere eller mindre som et tankeobjekt.

Vestens trang til distanse, til objektivitet, til å gjøre alt til ting er en følge av den måten hellenerne klarte å vri seg ut av den magiske enhet og likevekt mellom subjekt og objekt på. Men det hadde til følge at selv tankens dypeste boringer, selv åndens høyeste religiøse svingninger, ble til objekter tankeobjekter, ting.

Her er kanskje noe av forklaringen på et eiendommelig og paradoksalt forhold, nemlig dette at i den østlige verden som ikke søker å være objektiv, men subjektiv, altså opptatt av det indre JEG, hvor man skulle tro det ville utvikle seg en JEG-sentring, egoisme, individualisme og ensomhet — der opplever vi det motsatte. Mens i Vesten, hvor vi gjør både ting og tanker til objekter, der florerer individualismen som en mare. Selvopptatthet og ensomhet, det isolerte individ. JEG-et alene.

Forklaringen er nettopp distansen som er så viktig for oss vesterlendinger. Vi vil nok ha en idé, en livsanskuelse, en tankekonstruksjon som gir naturens og tankens mangfold en samlende struktur. Men også denne idé gjøres til objekt — til noe vi har distanse fra. Noe vi kan forundre oss over. Noe vi kan få å utforske. Kanskje er det disse strømminger som gjør at vi i Vest gjør Gud til et objekt som kan diskuteres, til og med utforskes, teologiseres?

I den asiatiske ånd søkes det ikke teoretisk etter enhet i verdens mangfoldighet. I Østen er det ikke visheten som elskes, ikke tanken som dyrkes, ikke forundring og forskning av objekter som preger livsholdningene og bevissthetsstrukturene. Nei, der er det ikke *filosofi* som står sentralt, men kjærlighet til selve verdens vesen, *ousia*. Ikke kjærlighet til ting, til objekter, men til det andre: *philousia*, ærbødighet for og forening med det andre.

Dette er igjen merkelig og paradoksalt. Østens bevissthetsstrukturer søker JEG-et, søker det subjektive. Etter at de magiske bånd var løsnet og spaltningen i EGO og verden foretatt, så søkte den asiatiske ånd selvet, ville være subjektiv. Men, og

dette er det paradoksale, samtidig som JEG-et fremheves, så skulle dette altså skje ved nærmere nærhet til det andre? Til det som er utenfor hudens strenge hylster?

Over og gjennom dette paradoks skimtes de største ordene som er formet av asiatiske visdom, ja kanskje de største, fineste, dypste og mest meningsfylte ord som har fått form i det hele tatt: *tat tvam asi* – det er du.

Det som for vår tenkning fortøner seg som objektivt, som ting og tildragelser, suges inn i det subjektive, inn i JEG-et. I Vesten ble det distanse, i Østen ble det nærhet, identitet, ærbødighet og forening. Philousia, kjærlighet til verdens vesen. Da blir ikke verden fremmed, da blir ikke mennesket ensomt i samvær med trær og planter og dyr og medmennesker. Da vokser JEG-et i kontakt også med egen kropp. Så derfor er yogateknikkene naturnødvendig utviklet på asiatiske grunn.

En slik bevissthetsstruktur der JEG-et og det *andre*, subjektet og verden, er sideordnet men samtidig identiske, der avstanden fylles, tillater ikke at Gud blir objekt. Selve tanken på en konkret, personlig eksisterende gud utenfor tid og rom er fremmed for denne ånd, som ikke objektiviserer og lager distanse, men subjektiviserer og skaper nærhet og identitet.

I Europa blir Gud fjern, men kan beskrives, skildres med de og de egenskaper. I Asia blir Gud så nær at han lever og oppleves som selvet selv: «det er du – tat tvam asi», og kan derfor ikke beskrives, skildres eller personifiseres.

Tankegangen må skrus litt tilbake, for etterpå kanskje å føres videre, – det vil tiden vise. Menneskene løftet seg ut av og løste seg fra den magiske verdensorientering. Mennesket og naturen så hverandre i øynene. Mennesket opplevde avstanden.

I Vesten søker vi å øke skillet mellom subjekt og objekt. Vi tror og mener at vi når til dypere erkjennelse av verden og oss selv ved å etablere distanse, ved stadig å skjære i sønder og splitte opp.

I Østen tok bevissthetsstrukturenes vekst en annen vei. Vel nok ser Østens vise menn også at det er forskjell på mennesket og «det andre», men lar ikke bevisstheten splitte og spalte i na-

turens verden. Den asiatiske ånd ønsker også erkjennelse. Men ikke som hos oss ved større avstand. Tvert imot er erkjennelsens vei og mål en større grad av philousia, kjærlighet til og liv i tilværelsens grunnstemning og vesen. Jeg i alt og alt i jeg.

I Vesten lager vi teorier og formulerer naturvitenskapelige grunnlover med matematisk nøyaktighet. Naturen blir simpelt hen objektivert til tegn på papir. Og vi føler angsten for å bli fremmed for fjell og himmel og medmennesker.

I Østen er det ikke slik. Mennesket gjør seg selv og naturen, *det andre*, til subjekt. Alt absorberes i JEG-et og JEG-et absorberes i alt. Meditasjonens mysterium. Mannen som i syv år sitter rolig, erkjennende, ansikt til ansikt med en steinvegg. Kretsen slutter i og om ham. «Tat twam asi»: *det er du*, steinveggen, himmelen, maten som munkevennene kommer med, regnet, sneen, alt det objektive forsvinner i og absorberes av det subjektive. Fremmedgjøringen er umulig. Enhet og identitet er opprettet.

Mens Vesten i all sin objektivitet blir individualismens og enkeltmenneskets høyborg. Og ensomhetens helvede. I all vår trang til å være objektive lykkes vi i å gjøre oss selv til objekter. I all vår dyrking av oss selv både som mennesker av kjøtt og blod, og som mennesker av ånd, lar vi EGO, selveste JEG-et, forsvinne i det objektive.

For vi vil gjøre alt mulig om til teori, til idé, til et eller annet innhold i bevisstheten. Vi har ingen interesse av å ane oss innover mot hva bevisstheten selv, i all sin renhet, er for noe. Det er bevissthetens *innhold* vi er opptatt av. Derfor er psykologien også spaltende, oppsplittende i sin virksomhet.

Østens vismann i årelang meditasjon foran steinveggen symboliserer avbyggingen av bevissthetens innhold. Bevisstheten selv toner frem i sin identitet med naturen og fenomenene. Den rene bevissthet er i naturkontakt på et høyere plan enn det magiske. I den rene bevissthet er JEG-et alt og i alle.

Her er noe merkelig, motsigelsesfylt og ufattelig igjen: JEG-et som er i alt og i alle og som har absorbert *det andre*, som er

subjektiviteten i ren forstand, dette JEG-et har ingen trang til å besitte, til å eie, til å forbruke. Østens kultur er å være.

Mens Vestens kultur, med hovedvekten på det objektive til de grader at det subjektive forsvinner inn i det objektive, inn i tingene, denne vestlige verden er ridd av en djevelsk trang til å besitte, til å ha, til å eie, til å kunne si: dette er mitt, mitt mitt, og ingen annens. Derfor har Europa vært, og er fremdeles, og vil formodentlig fremdeles fortsette å være: krigersk, ekspansiv, dynamisk.

Hvis ikke et møte skulle finne sted. Hvis ikke Vestens bevissthetsstruktur skulle absorbere asiatisk trang til ren bevissthet i stedet for til ren idé.

Kanskje er det subjektive og det objektive som to paralleller som vil møtes i «Gud bortenfor Gud» (God beyond God)?

For det skulle i hvert fall antydningssvis være klart at samme gudsbillede ikke kan bli levendegjort og levende innenfor den vestlige og den østlige bevissthetsstruktur. Vårt gudsbillede, og for den saks skyld vår vanlige gudstro, er i dette lys ikke synderlig flatterende. Vi er eiere av Gud. Vi har gjort ham til objekt, vi har monopol på sannheten om en personlig Gud med egenskaper. Vi kan saktens gi ham videre, forkynne ham, men han må godtas akkurat slik vi forklarer ham.

Det skulle være klart nok at vår *objektive* Gud ikke kan forstås, ikke kan gripes av den asiatiske ånd. Dette kunne kanskje minne oss om at vårt gudsbillede trenger fornyelse. Gud er nok Gud, men han er Gud også for og i dem som lever i det asiatiske rom, og må der i verden anes på annet vis enn hos oss.

Men også vi trenger en ny anelse og glød i vårt forhold til Gud. Kanskje mere ærbødighet, kanskje mere av ren bevissthet? av genuin subjektivitet? Av det store *tat tawam asi?* — det er du?

I hvert fall er det klart nok at misjonsvirksomheten i det asiatiske rom må smeltes om og ikke lenger bæres av eiermentalitet på Gud og salighet.